

Tonga

LAO KI HE TOTONU 'O E HIKI TATAU

VAHE 17.05

Tohi Lao Fakatonutonu 2020

LAO KI HE TOTONU 'O E HIKI TATAU

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa nounou.....	5
2	'Uhinga'i lea	5

KONGA I - TOTONU 'O E HIKI TATAU

9

3	Malu'i 'o e ngaahi ngāue	9
4	Ngaahi filio'i mei ha ngāue kehe	9
5	'Ikai malu'i 'a e tefito'i fakakaukau	10
6	Ngaahi totonu faka'ekonomika.....	10
7	Ngaahi totonu fakamolale.....	10
8	Toe fa'u ha tatau taautaha ki he ngaahi taumu'a fakafo'ituitui	11
9	Fa'u hano tatau fakataimi.....	12
10	Ko e hiki ha konga mei ha tohi	12
11	Ngaohi ha tatau ke ako'i	12
12	Toe fa'u ha tatau lipokalafi 'e he ngaahi laipeli mo e ngaahi 'akaivi	13
13	Toe fa'u ha tatau, fakamafola mo ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai ki he taumu'a ma'u'anga fakamatala.....	13
14	Toe fa'u ha tatau mo liliu ke fe'unga 'o ha ngaahi polokalama komipiuta	14
15	Hū mai ki he taumu'a fakafo'ituitui.....	14
16	Faka'ali'ali 'o e ngaahi ngāue.....	15
17	Lekooti fakataimi	15
18	Taimi ki he totonu hiki tatau	15
19	Ko e taha 'o'ona 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale	16
20	Lau ko e taha fa'u mo e fakafofonga 'o e taha fa'u	16
21	Tuku atu mo hono laiseni 'o e ngaahi totonu 'a e taha fa'u.....	17

KONGA II - MALU'I 'O E KAU FAIVA, KAU FA'U FONOKALAMI MO E NGAahi KAUTAHA FAKAMAFOLA 17

22 Ngaahi ngāue 'oku fiema'u ke fakamafai'i 'e he kau faiva 17

23 Ngaahi ngāue 'oku fema'u ke fakamafai'i 'e he kau polotiusa 'o e ngaahi fonokalami..... 18

24 Totongi taau ki hono ngāue'aki 'o e ngaahi fonokalami..... 19

25 Ngaahi ngāue 'oku fiema'u ke fakamafai 'a e ngaahi kautaha fakamafola..... 19

26 Ngaahi fakangatangata ki he malu'i..... 20

KONGA III - FAKAMALOHI'I 'O E NGAahi TOTONU 20

27 Ngaahi tu'utu'uni tu'uma'u mo fakataimi..... 20

28 Ngaahi huhu'i sivile 21

29 Ngaahi tautea..... 21

30 Ngaahi Fua, ngaahi totongi huhu'i mo e ngaahi tautea ki hono pausi'i 'o e malu'i mo hono pule'i fakatekinikale 'o e ngaahi totonu..... 22

KONGA IV - NGAahi ME'AKEHEKEHE 22

31 Lahi hono ngāue'aki malu'i 'o e ngāue fa'u tohi mo e 'aati fakamatamatalelei..... 22

32 Lahi hono ngāue'aki mo malu'i 'o e kau faiva, ngaahi fonokalafi mo e ngaahi fakamafola 23

33 Ngāue'aki 'o e ngaahi talite fakavaha'apule'anga 24

34 Ngaahi tu'utu'uni 24

35 Fakapekia mo e ngāue'aki..... 24

LAO KI HE TOTONU 'O E HIKI TATAU

KO E LAO KE NE FAI HA NGAHI TU'UTU'UNI MAHINO 'O FEKAU'AKI MO E TOTONU 'O E HIKI TATAU¹

Kamata'anga [1 'o Sepitema, 2008]²

1 Hingoa nounou

'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki he Totonu 'o e Hiki Tatau.

2 'Uhinga'i lea

'I he Lao ni tukukehe 'oka hā atu ha toe 'uhinga kehe 'i hono tu'unga' —

“**ngāue 'ata-ongo**” ‘oku ‘uhinga ki ha ngāue ‘oku fa‘u ‘aki ha ngaahi holongā ‘ata ‘oku nau fekau‘aki ‘a ia ‘oku ne tukuange atu ha fotunga ‘oku ngāue, fakataha pe ‘ikai fakataha mo ha ngaahi ongo, ‘a ia ‘oku malava ke ‘ai ke ha mai pea, kapau ‘oku tuku atu fakataha mo ha ngaahi ongo, ‘oku malava ke ‘ai ke ongo;

“**tangata fa‘u**” ‘oku ‘uhinga ki ha taha fakanatula kuo ne fa‘u ‘a e ngāue’;

“**fakamafola**” ‘oku ‘uhinga ki hono fakafetu‘utaki ‘o ha ngāue, ha faiva, pe ha fonokalami ki he kakai’ fakafou ‘i he fetu‘utaki uaealesi, kau ai ‘a e fakahoko ‘i he satelaite’;

“**ngāue kolekitivi**” ‘oku ‘uhinga ki ha ngāue kuo fa‘u ‘e ha kakai fakanatula ‘e toko ua pe toko lahi ange ‘i hano fekau pe tu‘utu‘uni ‘e ha taha fakanatula pe sino fakalao, ‘i he femahino‘aki ‘e tuku atu ia ‘e he taha pe sino ‘oku lau fakamuimui ki ai’ ma‘ana pe ‘i hono hingoa’ pea ‘e ‘ikai ke hā ai ‘a e hingoa ia ‘a e kakai fakanatula na‘a nau fa‘u’;

“**fakafetu‘utaki ki he kakai**” ‘oku ‘uhinga, ko e fakahoko fakafou ‘i he uaea pe uaealesi ha ngaahi ‘ata pe ongo, pe fakatou‘osi, ‘o ha ngāue, ha faiva, ha fonokalami pe ha fakamafola ‘i ha fa‘ahinga founa ‘a ia ‘e lava ke mamata

pe fanongo ki ai 'e ha kakai kitu'a mei he siakale angamaheni 'o e famili' mo hono ngaahi maheni fakasosiale ofi taha' mei ha ngaahi feitu'u pe feitu'u mama'o mei he feitu'u 'oku fakahoko mei ai' 'a ia, ka ne ta'e'oua hono fakahoko', na'e 'ikai ke mei malava ke fai ha mamata pe fanongo ki he ngaahi 'ata pe ngaahi ongo ko ia pea, 'o tatau ai pe pe 'e lava 'e he kakai ko ia 'o ma'u 'a e ngaahi 'ata pe ngaahi ongo ko ia 'i he feitu'u mo e taimi tatau, pe 'i ha ngaahi feitu'u mo ha ngaahi taimi kehekehe tenau fili fakafo'ituitui ki ai;

"komipiuta" 'oku 'uhinga ki ha me'angāue faka'elekitulonika pe ha me'a tatau mo ia 'oku ne malava 'o tauhi, liliu mo 'omai ha fakamatala;

"polokalama komipiuta" 'oku 'uhinga ki ha ngaahi fakahinohino 'oku fakahaa'i 'i ha ngaahi fo'i lea, ngaahi kouti, 'i ha ngaahi founa pe fotunga pe 'a ia, 'i he taimi 'oku fakatahataha'i ai ki ha mitume 'e lava 'e he komipiuta 'o lau, te ne lava 'o 'ai ke fakahoko pe ke ma'u 'e he komipiuta ha fa'ahinga ngāue pe ha ola;

"Fakamaau'anga" 'oku 'uhinga ki he Fakamaau'anga Lahi 'o Tonga;

"ngaahi totonu faka'ekonomika" 'oku 'uhinga ki he ngaahi totonu 'oku fakamatala'i 'i he kupu 6;

"fakafōtunga 'o e talatukufakaholo" 'oku 'uhinga ki ha fa'u 'oku fakahoko fakakulupu 'o makatu'unga 'i he tala tukufakaholo 'a ha ngaahi kulupu pe ha kakai fakafo'ituitui 'a ia te nau fakahaa'i atu 'o fakatau ki he 'amanaki 'a e komiunitii, ha fotunga totonu 'o honau tala fakafonua mo 'enau nofo fakasosiale, mo honau ngaahi tu'unga mo e ngaahi me'a'oku nau mahu'inga'ia ai fakaenofu 'o fakahoko fou 'i he tala ngutu, pe ko hono fa'ifa'itaki pe 'i ha ngaahi founa kehe, kau ai 'a e —

- (a) ngaahi fananga, maau, ngaahi tala tupu'a;
- (b) ngaahi hiva mo e musika 'oku ta 'i he me'alea tu'ufonua;
- (c) ngaahi me'e mo e ngaahi va'inga tu'ufonua;
- (d) fa'u 'o e ngaahi 'ati tu'ufonua 'o tautautefito ki he, ngaahi ta fakatata, ngaahi ta valivali, ngaahi ta tongitongi, ngaahi ta maka fakamanatu, ngaohi kulo kelepulu, ngaohi kulo 'umea, tufunga faliki maka, tufunga 'akau, tufunga ukamea, ngaohi me'ateuteu, ngaahi ngāue nimamea'a, ngaahi teunga, mo e ngaahi tupenu tu'ufonua;

"hiki" 'oku 'uhinga ki hono fakafa'utaha'i 'i ha me'a'a e ngaahi ongo, ngaahi 'ata pe fakatou'osi pe ha ngaahi fakafongonga 'o ia, 'a ia 'e lava ke fai ha mamata pe fanongo ki ai, toe fa'u hano tatau pe fakafetu'utaki fou 'i ha misini;

"ngaahi totonu fakamolale" 'oku 'uhinga ki he ngaahi totonu 'oku ha 'i he kupu 7;

"taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau" 'oku 'uhinga —

- (a) ki he taha fa'u kapau 'oku ma'u 'e he taha fa'u 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika:

- (b) ki he taha fakanatula pe ko e sino fakalao, kapau 'oku ma'u 'e ha taha fakanatula pe ko ha sino fakalao 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale 'o 'ikai ko e taha fa'u;
- (c) ki he taha pe sino fakalao, kapau kuo hiki hono ma'u 'o e ngaahi totonu faka'ekonomika ki ha taha fakanatula pe sino fakalao;

“kau faiva” 'oku 'uhinga ki ha taha 'oku ne faiva 'i ha ngaahi ngāue fakafa'u tohi mo 'ati fakamatamatalelei pe ko hono fakafotunga 'o e tala tukufakaholo;

“fonokalami” 'oku 'uhinga ki hono hiki 'o ha ngaahi ongo 'o ha faiva pe ngaahi ongo kehe, pe ko hano fakafofonga 'o ha ngaahi ongo, kae 'ikai ko ha hiki kuo fakatahataha 'i 'i ha hele'uhila pe ha ngāue-'ata-ongo kehe;

“ngāue fakafaita” 'oku 'uhinga ki hono lekooti 'o e maama pe ha huelo kehe 'i ha mitiume 'a ia 'e ma'u pe 'e ala ma'u mei ai ha 'ata, 'o tatau ai pe pe ko e ha 'a e founa (kemikale, 'elekituloniki pe me'akehe) 'oku lekooti 'aki' ka 'oku 'ikai ke kau heni ha fakatata tu'uma'u kuo to'o mei ha ngāue 'ata-ongo;

“polotiusa” 'o ha ngāue 'ata-ongo pe ha fonokalami 'oku 'uhinga ki ha taha fakanatula pe ha sino fakalao 'oku ne kamata'i mo fai tokanga'i hono ngaohi 'o e ngāue, 'ata-ongo pe fonokalami;

“faka'ali'ali ki he kakai” 'oku 'uhinga ki hono fakahāhā 'o e 'olisinale pe ha tatau 'o e ngāue' —

- (a) fakahangatonu;
- (b) fou 'i ha filimi, silaiti, 'ata televisone pe 'i ha sikulini;
- (c) fou 'i ha misini pe process kehe; pe
- (d) kapau ko ha ngāue 'ata-ongo, ki hono faka'ali'ali 'o ha ngaahi 'ata fakafaita'ituitui motumotu 'i ha feitu'u pe ngaahi feitu'u 'oku 'i ai pe malava ke 'i ai ha kakai 'i tu'a mei he siakale famili angamaheni mo hono ngaahi maheni fakasosiale ofi taha, 'o tatau ai pe pe 'oku pe 'e lava ke nau 'i ha feitu'u mo e taimi tatau pe 'i ha ngaahi feitu'u mo ha ngaahi taimi kehekehe, 'a ia 'e lava ke faka'ali'ali ai 'a e ngāue ko ia'ta'e fakafetu'utaki ki he kakai;

“oatu ki he kakai” 'oku 'uhinga ki hono liliu 'o e ma'u 'o e 'olisinale pe ha tatau 'o ha ngāue pe ha fonokalami 'e ha fa'ahinga kautaha 'a ia 'oku 'ata 'ene ngaahi sevesi ma'a e kakai, 'o hange ko ha laipeli pe ha 'akaivi 'i ha vaha'a taimi fakangatangata ki ha ngaahi taumu'a 'e 'ikai ma'u mei ai ha tupu;

“faiva ki he kakai” 'oku 'uhinga —

- (a) kapau ko ha ngāue kehe mei he ngāue 'ata-ongo, ki hono faiva'i 'o e ngāue ko ia, fakahangatonu pe fou 'i ha misini pe ha fa'ahinga founa;
- (b) kapau ko ha ngāue 'ata-ongo, ki hono faka'ali'ali 'o ha ngaahi 'ata 'i hono fakahokohoko pea mo hono 'ai ke ongo 'a e ngaahi ongo 'oku tukuange atu mo ia; pea

(c) kapau ko ha fonokalami, ki hono 'ai ke ongo'i 'a e ngaahi ongo kuo lekooti,

'i he me'atakitaha 'i ha feitu'u pe ngaahi feitu'u 'oku 'i ai pe 'e lava ke 'i ai ha kakai 'i tu'a mei he siakale famili angamaheni, 'o tatau ai pe pe 'oku pe 'e lava ke nau 'i ha feitu'u mo ha taimi tatau, pe 'i ha ngaahi feitu'u mo ha ngaahi taimi kehekehe, 'a ia 'e lava ke fai ai 'a e mamata pe fanongo ki he faiva' 'o 'ikai toe fiema'u ke fakafetu'utaki ki he kakai;

"ngāue kuo pulusi" 'oku 'uhinga ki ha ngāue pe ha fonokalami, kuo faka'ata hano ngaahi tatau lahi fakapotopoto ki he kakai ke fakatau, no atu, 'oatu pe ko e liliu kehe 'i hono ma'u 'o e ngaahi tatau, ka kuo pau, 'okapau ko ha ngāue, ke loto 'a e taha fa'u pe ko e taha kehe 'oku 'o'ona 'a e totonu hiki tatau ki hono faka'ata ko ia, pea kapau ko ha fonokalami, ke loto ki ai 'a e polotiusa 'o e fonokalami' pe ko hono fetongi fakalao;

"no atu" 'oku 'uhinga ke hiki ki ha taha kehe hono ma'u 'a e 'olisinale 'o e pe ko ha tatau 'o ha ngāue pe fonokalami ki ha vaha'a taimi fakangatangata 'i he ngaahi taumu'a ke ma'u mei ai ha tupu;

"toe fa'u hano tatau" 'oku 'uhinga ki ha fa'u ha tatau 'e taha pe lahi hake 'o ha ngāue pe fonokalami 'i ha fa'ahinga anga pe founga, kau ai hono tauhi 'aupito pe fakataimi 'o e ngāue pe fonokalami 'i ha fotunga faka'elekutulonika;

"lipokalafi" 'oku 'uhinga ki hono ngaohi ha tatau fekisimili 'o e 'olisinale pe ko e tatau 'o ha ngāue, kau ai hono fotokopi;

"fakamatala ki he pule'i 'o e totonu" 'oku 'uhinga ki ha fakamatala 'oku ne fakahaa'i 'a e taha fa'u, 'a e ngāue, 'a e taha faiva, 'a e faiva 'a e taha faiva, 'a e polotiusa 'o ha fonokalami, 'a e fonokalami, 'a e taha fakamafola, 'a e fakamafola, 'a e taha 'a'ana ha totonu 'i he Lao ni, pe ha fakamatala fekau'aki mo e ngaahi 'uhinga mo e ngaahi tu'unga ki hono faka'aonga'i 'o e ngāue, 'a e faiva, 'a e fonokalami pe ko e fakamafola, mo ha ngaahi teita pe ngaahi kouti 'oku ne fakafofonga'i ha fakamatala pehe, pea 'i ha taimi ko ia 'e fakapipiki ai ha taha 'o e ngaahi fakamatala ni ki ha tatau 'o ha ngāue, ha faiva kuo hiki, ha fonokalami pe ha fakamafola kuo hiki, pe 'e ha ai 'o fekau'aki mo e fakamafola, fakafetu'utaki ki he kakai pe ko hono faka'ata ki he kakai ha ngāue, ha faiva kuo hiki, ha fonokalami pe ha fakamafola;

"ngāue" 'oku 'uhinga ki ha ngāue fakafa'utohi pe 'ati fakamatamatalelei 'i he kupu 3(1) mo e 4(1);

"ngāue 'ati 'aonga" 'oku 'uhinga ki ha fa'u faka'ati 'oku lava 'o ngāue 'aonga 'aki pe kuo fakatahataha'i ki ha me'a'oku 'aonga, 'o tatau ai pe pe na'e ngaohi 'e he nima pe fa'u 'i ha ngāue'anga ngaohi koloa;

"ngāue kaungā fa'u" 'oku 'uhinga ki ha ngāue na'e kau ha kau fa'u 'e toko ua pe toko lahi ange 'i hono fakatupu', ka kuo pau 'e 'ikai ke kau heni ha **"ngāue kolekitivi"**.

KONGA I - TOTONU 'O E HIKI TATAU

3 Malu'i 'o e ngaahi ngāue

- (1) Ko e ngaahi fa'u 'olisinale fakaepoto 'a e ngaahi ngāue fakafa'u tohi mo e 'aati fakamatamatalelei kau ai 'a e ngaahi me'ako 'eni —
- (a) ngaahi tohi, ngaahi pemifeleti, ngaahi 'atikolo, ngaahi polokalama komipiuta mo ha ngaahi tohi kehe;
 - (b) ngaahi lea, ngaahi lea fakafaiako, ngaahi tala, ngaahi malanga mo ha ngaahi ngāue tala ngutu kehe;
 - (c) ngaahi tulama, ngaahi ngāue tulama-musika, ngaahi fakakata fakalongolongo, fa'ahinga tau'olunga pelei mo ha ngaahi ngāue kehe kuo fa'u ke fakahoko 'i he siteisi;
 - (d) ngaahi ngāue fakamusika, fakataha pe 'ikai 'alu fakataha mo e lea;
 - (e) ngaahi ngāue 'ata-ongo;
 - (f) ngaahi ngāue 'akiteki;
 - (g) ngaahi ngāue ta, ngaahi ta valivali, ngaahi ta 'imisi, ta tongitongi, lalanga tupenu teuteu mo e ngaahi ngāue faini 'aati (fine arts);
 - (h) ngaahi ngāue fakafaita;
 - (i) ngaahi ngāue 'ati 'aonga;
 - (j) ngaahi fakatata fakahinohino, ngaahi mape, ngaahi palani, ngaahi ta palani mo e ngaahi ngāue fotunga anga-'e-tolu 'oku fekau'aki mo e siokalafi, topokalafi (topography), 'akiteki pe fakasaienisi.
- (2) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi ngāue koe'uhi pē ko honau fa'u' neongo pe ko e hā 'a e founga mo e anga hono fakafōtunga', pe ko hono kakano', mahu'inga' mo hono taumu'a .

4 Ngaahi filio'i mei ha ngāue kehe

- (1) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi ngāue ko 'eni —
- (a) ngaahi liliu lea, ngaahi liliu ke fe'unga, ngaahi fokotu'utu'u mo ha ngaahi liliu pe ngaahi fakalelei kehe 'o ha ngaahi ngāue; mo e
 - (b) ngaahi ngāue kolekitivi, ngaahi teita (teitapeisi) kolekitivi, 'o tatau ai pe pe 'oku lava ke lau 'i ha misini pe 'i ha founga kehe, mo e ngaahi fakafotunga 'o e talatukufakaholo, ka kuo pau ko ha ngāue fo'ou 'a e ngaahi kolekitivi ko ia 'aki 'a e anga hono filifili pe fokotu'utu'u 'o hono kakano.
- (2) Ko e malu'i 'o ha ngāue 'oku lau ki ai 'i he kupu si'i (1) kuo pau 'e 'ikai ke kaunga kovi ia ki ha malu'i 'o ha ngāue na'e 'uluaki 'i ai ki mu'a pe ha fakafotunga 'o e talatukufakaholo 'a ia kuo fakatahataha'i pe faka'aonga'i 'i hono ngaohi 'o ha fa'ahinga ngāue pehe.

5 'Ikai malu'i 'a e tefito'i fakakaukau

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 3 mo e 4, kuo pau 'e 'ikai ke fakakau 'a e ngaahi me'ako 'eni' 'i hono malu'i 'i he Lao ni-

- (a) ha fakakaukau, founa ngāue, sisitemi, founa fakalele, taumu'a, kaveinga, 'ilo fo'ou pe teita, 'o tatau ai pe pe 'e fakahaa'i, fakamahino'i, fakamatala'i, ta fakatataa'i pe 'e fakahasino mai 'i ha ngāue;
- (b) ha tohi faka'ofisiale 'oku natula fakafa'u-lao, fakapule'i ngāue pe fakalao, pe ko ha liliu lea faka'ofisiale 'o ia.

6 Ngaahi totonu faka'ekonomika

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 9 ki he 17, kuo pau ke ma'u 'e he taha fa'u pe taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau 'a e totonu tokotaha ke ne fakahoko pe ke fakamafai'i 'a e ngaahi me'ako 'eni' 'o fekau'aki mo e ngāue —
 - (a) toe fa'u ha tatau 'o e ngāue;
 - (b) liliu lea 'o e ngāue;
 - (c) ha liliu ke fe'unga, fokotu'utu'u pe ko hano liliu kehe 'o e ngāue;
 - (d) ko hono tufaki ki he kakai 'aki hono fakatau, no atu, 'oatu ki he kakai pe ha founa kehe 'o e 'olisinale pe ko ha tatau 'o e ngāue 'a ia kuo te'eki ai ke fakatau atu pe liliu hono ma'u ki ha taha kehe kuo fakamafai'i 'e he taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau;
 - (e) no atu pe 'oatu ki he kakai 'o e 'olisinale pe ha tatau 'o ha ngāue 'ata-ongo, ha ngāue kuo fakatahataha'i 'i ha fonokalami, polokalama komipiuta, teitapeisi pe ha ngāue fakamusika 'i he fotunga 'o e nota, 'o tatau ai pe pe ko hai 'oku ne ma'u 'a e 'olisinale pe tatau ko ia;
 - (f) hu mai mei tu'apule'anga ha ngaahi tatau 'o e ngāue;
 - (g) faka'ali'ali ki he kakai 'a e 'olisinale pe tatau 'o e ngāue;
 - (h) faiva'i 'o e ngāue ki he kakai;
 - (i) fakamafola 'o e ngāue;
 - (j) fakafetu'utaki kehe 'o e ngāue ki he kakai.
- (2) Ko e ngaahi totonu ke no atu mo 'oatu 'i he kupusi'i (1)(e) 'oku 'ikai ke ngāue'aki ia ki he no atu pe 'oatu ha ngaahi polokalama komipiuta kapau 'oku 'ikai ko e polokalama 'iate ia pe 'a e tefito'i me'a 'oku no pe 'oatu.

7 Ngaahi totonu fakamolale

- (1) Kehe ange mei he'ene ngaahi totonu faka'ekonomika, pea neongo 'oku 'ikai ke ne kei ma'u 'a e ngaahi totonu ko ia, kuo pau ke ma'u 'e he taha fa'u 'a e ngaahi totonu —

- (a) ke 'ai hono hingoa' ke ha mahino 'i he ngaahi tatau pea fekau'aki mo hano ngāue'aki 'o 'ene ngāue ki he kakai, ki he lelei taha 'e ala lava;
 - (b) ke 'oua 'e fakaha hono hingoa 'i he ngaahi tatau pea fekau'aki mo hono ngāue'aki 'o 'ene ngāue ki he kakai, mo e totonu ke ne ngāue'aki ha hingoa fakapulipuli;
 - (c) ke fakafepaki'i hano fakakehe'i, fakakonga'i pe ha fa'ahinga liliu kehe, pe ko hano pa'usi'i 'ene ngāue 'a ia 'e ala kaungakovi ki hono ngeia pe ongoongo lelei.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke liliu ki ha taha kehe ha totonu 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) lolotonga 'a e mo'ui 'a e taha fa'u', ka ko e totonu ke ngāue'aki ha ni'ihii 'o e ngaahi totonu ko ia kuo pau 'e ala liliu ia ki ha taha kehe 'aki ha tohi tuku e ko pe ngāue 'a e lao hili 'a e pekia 'a e taha fa'u.
- (3) 'E ngofua ke tukuange 'e he taha fa'u tohi ha ni'ihii 'o e ngaahi totonu fakamolale 'oku ha 'i he kupusi'i(1), ka kuo pau ke fai 'i he tohi 'a e tukuange ko ia pea ke fakamahino'i pau ai 'a e totonu pe ngaahi totonu kuo tukuange mo e ngaahi tu'unga 'e ngāue'aki ai 'a e tukuange ko ia pea kuopau foki, ke fakamahino'i 'i he tukuange 'o e totonu 'i he kupusi'i (1)(c) 'a e natula mo e lahi 'o e liliu pe ha ngāue kehe 'oku tukuange ki ai 'a e totonu ko ia. Hili 'a e pekia 'a e taha fa'u kuo pau ke ma'u 'e he taha fakanatula pe sino fakalao 'a ia kuo 'alu ki ai 'a e ngaahi totonu fakamolale 'a e totonu ke ne tukuange 'a e ngaahi totonu ko ia.

8 Toe fa'u ha tatau taautaha ki he ngaahi taumu'a fakafo'ituitui

- (1) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 6(1)(a), pea fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'i he kupusi'i(2), kuo pau ke ngofua 'a hono toe fa'u fakataautaha ha tatau pe 'e taha 'o ha ngāue kuo pulusi 'o 'ikai toe fiema'u ki ai ha fakamafai 'a e taha fa'u pe taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, kapau kohono toe fa'u 'e ha taha ki ha'ane taumu'a fakafo'ituitui ma'ata'ata pe.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke ngāue'aki 'a e ngofua 'i he kupusi'i(1) ki hono toe fa'u ha tatau —
- (a) 'o ha ngāue faka'akiteki 'i he fotunga 'o ha fale pe ha langa kehe;
 - (b) 'i ha founga lipokalafi 'o e kotoa pe ko e konga mahu'inga 'o ha tohi pe ha ngāue fakamusika 'i he fotunga 'o e nota;
 - (c) 'a e kotoa pe ha konga mahu'inga 'o ha teitapeisi 'i he fotunga tisitolo (digital);
 - (d) 'o ha polokalama komipiuta, tukukehe 'o hange ko ia 'oku tu'utu'uni 'i he kupu 14; pe
 - (e) 'o ha ngāue 'a ia 'e fepaki 'a e toe fa'u hano tatau mo e anga hono ngāue'aki angamaheni 'o e ngāue ko ia pe 'a ia 'e kaunga kovi ki he ngaahi kaunga fakalao 'a e taha fa'u' pe ko e taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau.

9 Fa'u hano tatau fakataimi

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), kuo pau 'e ngofua ke toe fa'u fakataimi ha tatau 'o ha ngāue kapau 'e fakahoko kotoa 'a e ngaahi me'ako 'eni —

- (a) kapau ko e toe fa'u 'o e ngāue 'oku fakahoko ia 'i he founa fakatisitolo(digital) pe 'i ha ngāue ke lava 'o lau ha ngāue kuo tauhi fakatisitolo (digital);
- (b) kapau ko e toe fa'u 'e ha taha pe ha sino'i 'a ia, 'oku 'i ai 'ene totonu ke ne fakahoko ia pe te ne lava ke fakahoko ha ngāue 'oku tauhi fakatisitolo(digital), 'i hano fakamafai'i 'e he taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau pe ko e ngāue 'a e lao; pea
- (c) kapau ko e toe fa'u ko e konga pe ia 'o e founa fakatisitolo (digital) ko ia ko hono 'ai ke lava 'o lau 'a e ngāue kuo tauhi fakatisitolo ko ia, 'a ia 'e hoko lolotonga 'a e ngāue angamaheni 'o e me'angāue 'oku ngāue'aki pea 'oku ne fakatupunga 'a e mate 'iate ia pe 'a e tatau 'o 'ikai ke toe malava ke toe fakafoki mai 'a e ngāue ki ha taumu'a kehe mei he ngaahi taumu'a, 'oku lau ki ai 'i he palakalafi (a) mo (b).

10 Ko e hiki ha konga mei ha tohi

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), ko e toe fa'u ha tatau, 'aki hono hiki ha konga, nounou 'o ha ngāue kuo pulusi kuo pau ke ngofua ia 'o 'ikai fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u pe taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, ka kuo pau ke ngāue totonu 'aki 'a e toe fa'u ko ia pea ke 'oua 'e hulu atu 'i he taumu'a totonu na'e 'uhinga ki ai. Kuo pau ke 'ave fakataha mo e tatau hiki mei ha tohi ko ia'ha ki'i fakamatala 'o hono ma'u'anga mo e hingoa 'o e taha fa'u, kapau na'e ha hono hingoa 'i he ngāue na'e to'o mei ai 'a e konga ko ia.

11 Ngaahi ha tatau ke ako'i

- (1) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 6(1)(a), kuo pau ke ngofua 'a e ngaahi ngāue ko 'eni' 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u, pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau —
 - (a) ko e toe fa'u ha tatau 'o ha konga nounou 'o ha ngāue kuo pulusi ki he ngaahi taumu'a fakafaiako fou 'i he fakahinohino, tohi pe ongo pe lekooti 'ata pe ongo, ka kuo pau ke ngāue totonu'aki 'a e tatau ko ia pea ke 'oua 'e hulu atu 'i he taumu'a totonu na'e 'uhinga ki ai;
 - (b) ko e toe fa'u ha ngaahi tatau lipokalafi 'o e ngaahi 'atikolo ke pulusi, ki he ako femaataaki 'i he ngaahi ako'anga 'a ia 'oku 'ikai ma'u fakahangatonu pe ta'e fakahangatonu mei ai ha totongi fakakomesiale, pe ha ngaahi ngāue nounou kehe pe ngaahi konga nounou kuo to'o mei ha ngaahi ngāue, ki he taumu'a totonu na'e 'uhinga ki ai, ka kuo pau —
 - (i) ke fakahoko mavahe 'a e toe fa'u tatau ko ia, pea kapau 'e toe fakahoko, ke fakahoko pe ia 'i ha ngaahi taimi kehekehe mo mavahevahe; pea

- (ii) 'e 'ikai ke lava ke toe fa'u ha tatau pehee koe'uhi ko hano 'oatu ha laiseni kolekitivi ('a ia, 'e tuku atu 'e ha kautaha kolekitivi 'a ia 'oku pe kuo totonu ke 'ilo'i 'e he ako'anga).
- (2) Kuo pau ke fakamahino'i 'a e ma'u'anga 'o e ngāue kuo toe fa'u hono tatau mo e hingoa 'o e taha fa'u ki he lelei taha 'e ala lava 'i he ngaahi tatau kotoa pe 'i he palakalafi (1).

12 Toe fa'u ha tatau lipokalafi 'e he ngaahi laipeli mo e ngaahi 'akaivi

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), 'e ngofua ki ha laipeli pe 'akaivi 'a ia 'oku 'ikai ke nau ngāue ki ha totongi fakakomesiale ke ne ngaohi fakahangatonu pe ta'efakahangatonu ha tatau lipokalafi 'e taha pe 'o e ngāue, 'o 'ikai ke toe fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau —

- (a) kapau ko e ngāue kuo toe fa'u hono tatau'koha 'atikolo kuo pulusi, ngāue nounou kehe pe ko ha konga nounou kuo to'o mei ha ngāue, pea ko e taumu'a 'o e toe fa'u koha kole 'e ha taha fakanatula, ka kuo pau —
 - (i) ke fiemalie 'a e laipeli pe 'akaivi 'e ngāue'aki pe 'a e tatau ki he ngaahi taumu'a ako, sikolasipi pe fakatotolo taautaha;
 - (ii) kapau 'e toe fa'u hano tatau, ke fakahoko makehekehe 'a e toe fa'u tatau ko ia, 'i ha ngaahi taimi mavahevahe pea ke 'oua te nau fekau'aki; pea
 - (iii) 'e 'ikai ke lava ke toe fa'u ha tatau pehee koe'uhi ko hano 'oatu ha laiseni kolekitivi ('a ia, 'e tuku atu 'e ha kautaha kolekitivi 'a ia 'oku pe kuo totonu ke 'ilo'i 'e he laipeli' pe 'akaivi); pe
- (b) kapau ko e ngaohi 'o e tatau ke fakatolonga pea, kapau 'e fiema'u, ke fetongi ha tatau pe ke fetongi ha tatau kuo mole, maumau pe 'ikai toe ala ngāue'aki 'i ha feitu'u tauhi tu'uma'u kehe 'o ha iaipeli pe 'akaivi tatau mo ia ka 'okapau 'oku 'ikai ke malava ke ma'u ha tatau pehe 'i ha ngaahi tu'unga'oku fakapotopoto pea kapau 'e toe fa'u hano tatau lipokalafi kuo pau ke fakahoko mavahe 'a e toe fa'u ko ia 'i ha ngaahi taimi mavahevahe.

13 Toe fa'u ha tatau, fakamafola mo ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai ki he taumu'a ma'u'anga fakamatala

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 6(1)(a), (i) mo e (j) kuo pau 'e ngofua 'a e ngaahi ngāue ko 'eni 'o felave'i mo ha ngāue 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u pe taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, kae fakatatau ki he fatongia ko ia ke fakamahino'i 'a e ma'u'anga mo e hingoa 'o e taha fa'u ki he lelei taha 'e ala fakahoko —

- (a) ko hono toe fa'u ha tatau 'i ha nusipepa pe ha pepa fakataimi pau pe ko ha fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai, 'o ha 'atikolo kuo

pulusi 'i ha nusipepa pe ha pepa fakataimi pau 'o ha ngaahi kaveinga lolotonga faka'ekonomika, fakapolitikale pe fakalotu pe ha ngāue fakamafola 'oku 'ulungaanga tatau mo ia; ka kuo pau 'e 'ikai ke ngāue'aki 'a e ngofua ko 'eni kapau 'oku fakamahino'i 'e he taha fa'u pe taha 'a'ana 'a e totonu hiki tatau 'i he ngaahi tatau ko ia 'a e ma'u 'o e totonu ki he mafai ki hono toe fa'u ha tatau, fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai, pe 'e he taha 'oku 'o'ona 'a e totonu hiki tatau, pe fakahaa'i 'o fekau'aki mo e fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai 'o e ngāue ko ia;

- (b) ko e toe fa'u ha tatau mo fakamafola pe fakafetu'utaki kehe ki he, kakai 'o ha ngaahi kongā nounou 'o ha ngāue na'e mamata'i pe fanongoa lolotonga 'a e hoko 'a e ngaahi me'ako ia, 'i he taumu'a ke lipooti 'a e ngaahi ongoongo lolotonga 'o fakafe'unga pe ki he taumu'a pe ko ia;
- (c) ko e toe fa'u ha 'u tatau 'i ha nusipepa pe ha pepa fakataimi pau, ko e fakamafola kihe kakai pe ko ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai 'o ha fakamalanga fakapolitikale, ha lea, fakamatala, malanga pe ha ngāue kehe 'oku natula tatau mo ia, pe ha fakamalanga 'e fai lolotonga ha hopo, 'o ngata pe 'i he taumu'a ke fakamatala'i hame'a'oku lolotonga hoko.

14 Toe fa'u ha tatau mo liliu ke fe'unga 'o ha ngaahi polokalama komipiuta

- (1) Neongo 'a e kupu 6(1)(a) mo e (c), ko e toe fa'u ha tatau pe 'e taha, pe ko e liliu ke fe'unga ha polokalama komipiuta 'e ha taha 'oku ne ma'u fakalao ha tatau 'o e polokalama komipiuta ko ia kuo pau ke ngofua ia 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u pe ko e taha kehe 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, ka kuo pau ke fiema'u 'a e tatau pe liliu ke taau ko ia —
 - (a) ki hono ngāue'aki 'o e polokalama komipiuta ki he taumu'a mo e 'uhinga na'e ma'u mai ki ai 'a e polokalama komipiuta ko ia;
 - (b) ki he ngaahi taumu'a faka'akaivi pea ki hono fetongi 'o ha tatau 'o e polokalama komipiuta na'e ma'u fakalao kapau kuo mole, maumau pe 'ikai toe ala ngāue'aki 'a e tatau 'o e polokalama komipiuta ko ia.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke ngāue'aki ha tatau pe ha liliu ke fe'unga 'o ha polokalama komipiuta ki ha taumu'a kehe mei he ngaahi taumu'a 'oku fakamahino'i 'i he kupusi'i(1) pea kuo pau ke faka'auha ha tatau pe ha liliu pehe 'i ha taimi 'oku 'ikai fakalao ai ke kei ma'u 'a e tatau 'o e polokalama komipiuta ko ia.

15 Hū mai ki he taumu'a fakafa'ituitui

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 6(1)(f), kuo pau 'e ngofua 'a hono hu mai ha tatau 'o ha ngāue 'e ha taha ki ha ngaahi taumu'a fakafa'ituitui 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u pe ko ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau.

16 Faka'ali'ali 'o e ngaahi ngāue

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 6 (1)(g), kuo pau ke ngofua 'a e faka'ali'ali fakapule'anga 'o e ngaahi 'olisinale 'o e ngāue pe ha ngaahi tatau 'o ha ngaahi ngāue 'o 'ikai toe fiema'u ha fakamafai 'a e taha fa'u', ka kuo pau ke fai 'a e faka'ali'ali 'i ha founga kehe mei he filimi, silaiti, 'ata televisone pe ko ha founga kehe 'oku ha 'i he sikulini, pe ha founga faka'elekitulonika kehe, ka kuopau foki ke 'osi pulusi 'a e ngāue ko ia pe ko e 'olisinale 'o e ngāue pe ko e tatau 'oku faka'ali'ali, fakatau atu, tuku atu pe liliu ki ha taha kehe 'e he taha fa'u pe ko hono fetongi fakalao.

17 Lekooti fakataimi

Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 6(1)(a), 'e ngofua ki ha kautaha fakamafola ke ne fai ha lekooti fakataimi 'o ha ngāue, 'o taumu'a ke ne fakamafola 'aki 'ene ngaahi me'angāue, ha ngāue kuo fakamafai'i ia ke ne fakamafola. Kuo pau ke faka'auha hono ngaahi tatau kotoa pe 'i loto 'i he mahina 'e ono mei he 'aho na'e fai ai pe 'i loto 'i ha taimi loloa ange 'e loto ki ai 'a e taha fa'u;

kaikehe, kapau 'oku 'i ai ha 'ulungaanga ma'u'anga fakamatala makehe 'o e lekooti ko ia, 'e ngofua ke tauhi hano tatau 'e taha 'i ha ngaahi 'akaivi fakangāue.

18 Taimi ki he totonu hiki tatau

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupusi'i (2) ki he (5), kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale lolotonga 'a e mo'ui 'a e taha fa'u pea ki he ta'u 'e nimangofulu hili 'ene pekia.
- (2) Kapau ko e ngāue 'a ha kaunga fa'u, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale lolotonga 'a e mo'ui 'a e taha fa'u na'e kei mo'ui fakamuimui taha pea ki he ta'u 'e nimangofulu hili 'ene pekia.
- (3) Kapau ko ha ngāue kolekitivi, kehe mei ha ngāue faka'ati 'aonga, pea kapau ko ha ngāue 'ata-ongo, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale' ki he ta'u 'e nimangofulu mei he 'aho na'e fa'u ai 'a e ngāue, 'uluaki faka'ata ai ki he kakai, pe na'e 'uluaki pulusi ai, ko fe pe 'a e 'aho na'e hoko fakamuimui taha.
- (4) Kapau ko ha ngāue na'e pulusi ta'e fakaha 'a e hingoa 'aki ha hingoa fakapulipuli, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale ki he ta'u 'e nimangofulu mei he 'aho na'e fa'u ai 'a e ngāue, 'uluaki faka'ata ai ki he kakai pe na'e 'uluaki pulusi ai, pe ko fe pe 'a e 'aho na'e hoko fakamuimui taha, ka 'okapau 'e fakaha pe 'e mahino 'aupito kimu'a 'a e hingoa 'o e taha fa'u kimu'a pea 'osi 'a e vaha'a taimi kuo lau ki ai, kuo pau ke ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupusi'i (1) pe kupusi'i(2), 'o hange ko ia 'e hoko.

- (5) Kapau ko ha ngāue faka'ati kuo filio'i, kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika mo fakamolale ki he ta'u 'e uofulu ma nima mei he hono fa'u 'o e ngāue.
- (6) Ko e vaha'a taimi kotoa pe 'oku tu'utu'uni 'i he ngaahi kupusi'i kimu'a kuo pau ke nau lele ki he ngata'anga 'o e ta'u fakatohimahina 'a ia 'e toki ngata ki ai.

19 Ko e taha 'o'ona 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e ngaahi kupusi'i (2) ki he(5), ko e taha 'o'ona 'o e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale ko e taha fa'u 'o e ngāue ko ia.
- (2) Kapau ko ha ngāue 'a ha kaunga fa'u, kuo pau ke nau ma'u 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale. Ka kapau, ko ha kongā 'a ha ngāue 'a ha kaunga fa'u tohi 'oku lava ke ngāue'aki mavahevahe pea 'oku lava ke 'ilo'i 'a e hingoa 'o e taha fa'u 'o e kongā taki taha, ko e taha fa'u 'o e kongā taki taha kuo pau te ne ma'u 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale ki he kongā ko ia na'a ne fa'u.
- (3) Kapau ko ha ngāue kolekitivi, ko e taha fakanatula pe ko e sino fakalao na'a ne kamata'i pe na'a ne fakahinohino 'a e ngāue kuo fa'u kuo pau ko e taha ia 'oku 'a'ana 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale.
- (4) Kapau ko ha ngāue kuo fa'u 'e ha taha fa'u, 'oku fakangāue'i 'e ha taha fakanatula pe sino fakalao, 'i he lolotonga 'o 'ene ngāue, kuo pau ko e taha 'a'ana 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale, 'a e taha na'a ne fakangāue'i tukukehe ka 'i ai ha tu'utu'uni kehe 'i ha aleapau.
- (5) Kapau ko ha ngāue 'ata-ongo, kuo pau ke ma'u 'e he polotiusa 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika 'olisinale, tukukehe ka 'i ai ha tu'utu'uni kehe 'i ha aleapau. Ko e kau kaunga fa'u 'o ha ngāue 'ata-ongo mo e taha fa'u 'o e ngaahi ngāue na'e 'i ai kimu'a 'a ia kuo fakakau pe liliu ke fe'unga ki hono fo'u 'o e ngāue 'ata-ongo ko ia kuo pau ke nau ma'u pe 'enau ngaahi totonu faka'ekonomika kihe'ene kau pe 'e fakatatau 'a e ngaahi ngāue na'e 'i ai kimu'a 'o 'ikai ko e ngāue 'ata-ongo ki he ngaahi ngāue 'oku kau 'i he'enau ngaahi totonu faka'ekonomika.

20 Lau ko e taha fa'u mo e fakafofonga 'o e taha fa'u

- (1) Ko e taha 'a ia 'oku fakamahino'i hono hingoa 'i he anga maheni ko e taha ia na'a ne fa'u ha ngāue kuo pau, ka 'ikai ke 'i ai ha fakamo'oni fehangahangai, 'e lau ko e taha fa'u ia 'o e ngāue. Kuo pau ke ngāue'aki 'a e tu'utu'uni ni neongo ko ha hingoa fakapulipuli 'a e hingoa, kapau 'oku 'ikai faka'alo'alongaua 'oku 'uhinga 'a e hingoa fakapulipuli ko ia ki he taha fa'u.
- (2) Kapau ko ha ngāue 'oku 'ikai fakaha 'a e hingoa pe 'oku ngāue'aki ha hingoa fakapulipuli; fakatatau kihe tu'utu'uni 'i he kupusi'i(1), kuo pau, kapau 'oku

'ikai ha fakamo'oni fehangahangai, ke lau 'oku fakafofonga'i 'e he taha fai pulusi 'a ia 'oku ha hono hingoa 'a e taha fa'u'pea, 'i he tu'unga ko ia, kuo pau ke 'i ai 'ene totonu ke ne ngāue'aki 'a e ngaahi totonu fakamolale mo faka'ekonomika 'a e taha fa'u. Kuo pau 'e ngata 'a e 'aonga 'o e lau ko 'eni 'i ha taimi 'e fakaha ai 'e he taha fa'u hono hingoa totonu.

21 Tuku atu mo hono laiseni 'o e ngaahi totonu 'a e taha fa'u

- (1) Kuo pau ke tuku atu kakato pe fakakonga 'a e ngaahi totonu faka'ekonomika.
- (2) Ko hano tuku atu 'o ha totonu faka'ekonomika, mo ha laiseni ke fakahoko ha ngāue 'o fakatatau ki ha fakamafai 'a e taha fa'u pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, kuo pau ke 'i he tohi kuo fakamo'oni hingoa ki ai 'a e taha 'oku ne tuku atu(assignor) mo e taha 'oku tuku atu ki ai(assignee), pe ko e taha 'oku ne 'oatu 'a e laiseni (licensor) mo e taha 'oku 'oatu ki ai 'a e laiseni(licensec).
- (3) Ko ha tuku atu kakato pe fakakonga 'o ha totonu faka'ekonomika, pe ha laiseni ke fakahoko ha ngāue 'o fakatatali ki ha fakamafai 'a e taha fa'u pe koha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau, kuo pau 'e 'ikai ke kau ai pe 'e lau 'oku kau ai 'a hono tuku atu pe laiseni 'oha ngaahi totonu kehe 'oku 'ikai fakamatala'i mahino 'i ai.

KONGA II - MALU'I 'O E KAU FAIVA, KAU FA'U FONOKALAMI MO E NGAahi KAUTAHA FAKAMAFOLA

22 Ngaahi ngāue 'oku fiema'u ke fakamafai'i 'e he kau faiva

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 25 kuopau ke ma'u 'e ha taha faiva 'a e totonu tokotaha ke fakahoko pe ke fakamafai'i ha taha 'o e ngaahi ngāue ko 'eni —
 - (a) 'a e fakamafola pe fakafetu'utaki kehe ki he kakai' 'o 'ene faiva, tukukehe kapau ko e fakamafola pe ko e fakafetu'utaki kehe ko ia —
 - (i) 'oku ngaohi mei ha faiva kuo hiki, kehe mei ha hiki na'e fakahoko 'i he ngaahi tu'unga 'o e kupu 26 pe 'ikai 'aki ha fakamafai 'a e taha faiva; pe
 - (ii) ko ha toe fakamafola kuo ngaohi pe fakamafai'i 'e he kautaha na'a nau fuofua fakamafola 'o e faiva;
 - (b) ko e hiki ha'ane faiva 'oku te'eki ke hiki;
 - (c) ko hono toe fa'u ha tatau fakahangatonu pe ta'efakahangatonu 'o ha hiki 'o 'ene faiva' 'i ha fa'ahinga founga pe fotunga pe;
 - (d) ko e tufaki ki he kakai fou 'i he fakatau pe ko e liliu kehe 'o hono ma'u 'o ha hiki 'o 'ene faiva', pe ko hano ngaahi tatau, 'a ia kuo te'eki ke tufaki 'i ha fakamafai 'e he taha faiva;

- (e) no atu ki he kakai pe 'oatu ki he kakai ha hiki 'o 'ene faiva, pe ko hano ngaahi tatau, 'o tatau ai pe pe ko hai 'oku 'a'ana 'a e tatau kuo no atu pe 'oatu ko ia ki he kakai;
- (f) ko e faka'ata ki he kakai 'a 'ene faiva kuo hiki, fou 'i he uaea pe uaealesi, 'i ha founga 'a ia 'e lava ke ma'u 'e he kakai mei ha feitu'u pe 'i ha taimi te nau fili fakafo'ituitui ki ai.
- (2) 'I he taimi ko ia kuo fakamaafai'i ai 'e ha taha faiva ke fakakau, 'ene faiva 'i ha hiki 'ata-ongo, kuo pau 'e 'ikai ke ngāue'aki 'a e kupusi'i(1).
- (3) Makehe mei he ngaahi totonu faka'ekonomika 'a e taha faiva, pea hili hono tuku atu 'o e ngaahi totonu ko ia ki ha taha kehe, kuo pau ki he taha faiva, 'o fekau'aki mo 'ene ngaahi faiva laivi (live) mo e ngaahi faiva kuo hiki 'i ha ngaahi fonokalami, ke ne ma'u 'a e totonu ke 'eke'i ke fakaha ko ia 'a e taha na'a ne faiva'i 'a e ngaahi faiva, tukukehe kapau 'e tu'utu'uni 'e he anga 'o hono ngau'aki 'o e faiva ke 'oua 'e fakaha, pea ke ne ta'ofi hano fakakehe'i, tu'usi pe liliu kehe 'o 'ene ngaahi faiva' 'a ia 'oku ne pehe 'oku kaungakovi ki hono ongoongo lelei. Kuo pau ke ngāue'aki tatau pe 'a e ngaahi tu'utu'uni 'i he kupusi'i (2) mo e (3) 'o e kupu 7 ki he ngaahi totonu kuo tuku atu 'i he kupusi'i ni.
- (4) Kuo pau 'e 'ikai ha me'a'i he kupu ni 'e lau 'oku ne to'o mei he kau faiva 'a e totonu ke nau felotoi 'i ha ngaahi aleapau ki he ngaahi tu'unga 'oku kaunga lelei ange kiate kinautolu 'o fekau'aki mo 'enau ngaahi faiva.
- (5) Kuo pau ke malu'i 'a e totonu 'i he kupu ni kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimahina hono nimangofulu hili 'a e ta'u na'e hiki ai 'a e faiva 'i ha fonokalami, pe kapau 'oku 'ikai ha hiki pehe, mei he ngata'anga 'o e ta'u na'e fakahoko ai 'a e faiva.

23 Ngaahi ngāue 'oku fema'u ke fakamafai'i 'e he kau polotiusa 'o e ngaahi fonokalami

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 26 kuo pau ke ma'u ma'ata'ata 'e he polotiusa 'o ha fonokalami 'a e mafai ke fakahoko pe ke fakamafai'i 'a e ngaahi faiva ko 'eni —
- (a) toe fa'u ha tatau 'o ha fonokalami fakahangatonu pe ta'efakahangatonu 'i ha fa'ahinga founga pe anga;
- (b) hu mai 'o ha ngaahi tatau 'o 'e fonokalami;
- (c) ko e tufaki ki he kakai fou 'i he fakatau pe ko e liliu kehe hono ma'u 'o e 'olisinale pe ngaahi tatau 'o e fonokalami 'a ia kuo te'eki ke tufaki 'i ha fakamafai'i 'e he taha polotiusa;
- (d) no atu ki he kakai pe 'oatu ki he kakai 'a e 'olisinale pe ngaahi tatau 'o e fonokalami, 'o tatau ai pe pe ko hai 'oku 'a'ana 'a e tatau kuo no atu pe 'oatu ko ia;

- (e) ko e faka'ata ki he kakai' 'o e fonokalami, 'o fou 'i he uaea pe uaealesi, 'i ha founa 'e lava ai 'e he kakai ke nau ma'u mei ha feitu'u pe 'i ha taimi te nau fili fakafo'ituitui ki ai.
- (2) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu 'i he kupusi'i (1) mei hano pulusi 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimahina hono nimangofulu hili 'a e ta'u 'o hono pulusi'pe, kapau kuo te'eki ke pulusi 'a e fonokalami mei hono hiki 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimahina hono nimangofulu, hili 'a e ta'u 'o hono hiki.

24 Totongi taau ki hono ngāue'aki 'o e ngaahi fonokalami

- (1) Kapau 'oku ngāue'aki fakahangatonu ki he fakamafola pe ha fakafetu'utaki kehe ki he kakai ha fonokalami kuo pulusi ki ha ngaahi taumu'a fakakomesiale, pe ko ha tatau kuo fa'u 'o ha fonokalami pehe, pe 'oku faiva'i ki he kakai, kuo pau ke totongi atu 'e he taha 'oku ne ngāue'aki ki he polotua ha totongi taau 'e taha ma'a e taha faiva pe kau faiva mo e polotiusa 'o e fonokalami.
- (2) Tukukehe kapau 'e felotoi ki ai 'a e kau faiva mo e polotiusa, kuo pau ke totongi 'e he polotiusa ha vaeua 'o e lahi 'o e pa'anga kuo ma'u 'e he polotiusa 'i he kupusi'i (1) ki he taha faiva pe kau faiva.
- (3) Ko e totonu ki ha totongi taau 'i he kupu ni kuo pau ke kamata lau ia mei he 'aho 'o hono pulusi 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimahina hono nimangofulu hili 'a e ta'u 'o e pulusi pe, kapau kuo te'eki ai ke pulusi 'a e fonokalami, mei he 'aho 'o hono hiki 'o e fonokalami kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimahina hono nimangofulu hili 'a e ta'u 'o hono hiki.
- (4) Ki he ngaahi taumu'a 'o e kupu ni, ko e ngaahi fonokalami kuo faka'ata ki he kakai 'o fou 'i he uaea pe uaealesi 'i ha founa 'a ia 'e lava ai ke ma'u 'e he kakai mei ha feitu'u pea mo ha taimi te nau fili fakafo'ituitui ki ai kuo pau ke lau ia kuo pulusi ki he ngaahi taumu'a fakakomesiale.

25 Ngaahi ngāue 'oku fiema'u ke fakamafai 'a e ngaahi kautaha fakamafola

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu 26 kuo pau ke ma'u 'e ha kautaha fakamafola 'a e totonu ma'ata'ata ke ne fakahoko pe ke ne fakamafai'i ha taha pe 'o e ngaahi fakahoko ngāue ko 'eni —
- (a) toe-fakamafola 'o 'ene fakamafola;
- (b) fakafetu'utaki ki he kakai 'o 'ene fakamafola;
- (c) hiki 'o 'ene fakamafola;
- (d) toe fa'u ha tatau 'o ha hiki 'o 'ene fakamafola.
- (2) Kuo pau ke malu'i 'a e ngaahi totonu 'i he kupu ni mei he momeniti 'oku fai ai 'a e fakamafola kae'oua ke 'osi 'a e ta'u fakatohimahina hono nimangofulu hili 'a e ta'u na'e hoko ai 'a e fakamafola.

26 Ngaahi fakangatangata ki he malu'i

Kuo pau 'e 'ikai ngāue'aki 'a e ngaahi kupu 22, 23, 24 mo e 25 kapau ko e ngaahi ngāue 'oku lau ki ai 'i he ngaahi kupu ko ia 'oku kau ki hono —

- (a) ngāue'aki 'o e ngaahi konga nounou kuo to'o ki hano lipooti 'o ha ngaahi me'a'oku lolotonga hoko ki he taumu'a 'o hono 'oatu 'o e fakamatala ki he me'a'oku lolotonga hoko ia;
- (b) toe fa'u ha tatau 'o tafataha pe ki he fakatotolo fakasaienisi;
- (c) toe fa'u ha tatau 'o tafataha pe ki he taumu'a ki he ngaahi ngāue fakafaiako fesiofaki, tukukehe 'a e ngaahi faiva mo e ngaahi fonokalami 'a ia kuo pulusi ke hoko ko ha ngaahi naunau fakahinohino fakafaiako;
- (d) ngaahi me'a'a ia, 'i he Konga I, 'e lava ke faka'aonga'i ha ngāue 'o 'ikai fiema'u ha fakamafai mei he taha fa'u pe ha taha kehe 'oku 'a'ana 'a e totonu hiki tatau.

KONGA III - FAKAMALOHI'I 'O E NGAHI TOTONU**27 Ngaahi tu'utu'uni tu'uma'u mo fakataimi**

- (1) Ko ha Fakamaau'anga 'oku 'i ai hano mafai ki he hopo sivile 'i he Lao ni, kuo pau ke ne ma'u 'a e mafai —
 - (a) ke ne fai ha ngaahi tu'utu'uni ta'ofi ke tapui hono fakahoko, pe ko hono hokohoko atu hono maumau'i 'o ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni;
 - (b) ke tu'utu'uni ke fa'ao ha ngaahi tatau 'o ha ngaahi ngāue pe ngaahi fonokalami 'oku mahalo'i 'oku ngaohi pe 'oku hu mai mei tu'apule'anga ta'e fakamafai'i 'e he taha 'a'ana ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni kapau 'oku mo'ulalao 'a e ngaohi pe hu mai 'o e ngaahi tatau ko ia ki ha fakamafai pehe, pea mo fa'ao ha kofukofu 'o e ngaahi me'angāue 'e lava ke ngāue'aki ki hono ngaohi, mo e ngaahi tohi, 'akauni pe ngaahi pepa pisinisi 'oku fekau'aki mo ha ngaahi tatau pehe.
- (2) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ki he Kau Polisi mo e Lao ki he Ngaahi Fakamaau'anga Polisi felave'i mo e kumi mo puke' kuo pau ke ngāue'aki ia 'o hange pe ko e lau kotoa pe ki ha hia 'i he ngaahi tu'utu'uni ko ia 'oku 'uhinga ia ki he maumau'i 'o e ngaahi totonu 'i he Lao ni.
- (3) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e lao ki he Ngaahi Tute mo e Tute 'Ekisia 'oku fekau'aki mo hono ta'ofi fakataimi 'o hono tukuange 'o ha ngaahi koloa 'oku mahalo'i 'oku ta'efakalao kuo pau ke ngāue'aki ia ki he ngaahi 'atikolo mo e ngaahi me'angāue 'oku malu'i 'i he Lao ni.

28 Ngaahi huhu'i sivile

- (1) Kuo pau ke ma'u 'e he taha 'a'ana ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni 'a ia kuo maumau'i 'ene ngaahi totonu, ki ha ngaahi totongi huhu'i mei he taha maumau lao ki he kovi kuo ne fuesia mei he nunu'a 'o e maumau lao ko ia pea mo ha ngaahi totongi ki he ngaahi fakamole na'e tupu mei he maumau ko ia, 'o kau ai 'a e ngaahi totongi fakalao. 'I he'ene fakakaukau'i pe 'e fiha 'a e totongi huhu'i'kuo pau ke fakakaukau'i 'e he Fakamaau'anga 'a e mahu'inga 'o e naunau mo e ongoongo kovi 'a ia kuo fuesia 'e he taha 'a'ana 'a e totonu mo e ngaahi tupu kuo ma'u 'e he taha maumau lao mei he maumau ko ia. Kapau na'e 'ikai ke 'ilo'i 'e he taha maumau lao pe na'e 'ikai ha makatu'unga fakapotopoto ke ne 'ilo na'a ne fai ha ngāue maumau lao, 'e ngofua ke fakangatangata 'e he Fakamaau'anga 'a e totongi huhu'i ki he ngaahi tupu na'e ma'u 'e he taha maumau lao mei he maumau lao ko ia.
- (2) Kapau 'oku kei 'i ai ha ngaahi tatau maumau lao, kuo pau ke 'i ai 'a e mafai 'o e Fakamaau'anga ke ne tu'utu'uni ke faka'auha pe ko hono tuku atu fakapotopoto kehe 'o e ngaahi tatau ko ia mo honau kofukofu 'i ha founga ke ta'ofi 'a e hoko ha fakatamaki ki he taha 'a'ana' 'a e totonu'tukukehe ka 'oku ne kole 'e ia ha me'akehe. Kuo pau 'e 'ikai ke ngāue'aki 'a e tu'utu'uni ni ki he ngaahi tatau mo honau kofukofu 'a ia na'e ma'u 'eha fa'ahi hono tolu ta'e tenau 'ilo ki he maumau lao.
- (3) Kapau 'oku 'i ai ha fakatu'utamaki 'e lava ke ngāue'aki ha ngaahi me'angāue ke fakahoko pe ke hoko atu ha ngaahi ngāue maumau lao, kuo pau ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga ke faka'auha kinautolu pe ko hano tuku atu fakapotopoto kehe 'i ha founga 'e fakasi'isi'i ai ha toe hoko ha ngaahi maumau lao ki he taha 'a'ana 'a e totonu.
- (4) Kapau 'oku ngalingali 'e hokohoko atu ha ngaahi ngāue maumau lao, kuo pau ke tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga ke 'oua 'e toe fakahoko ha ngaahi ngāue pehe pea ke ne tu'utu'uni ha tautea pa'anga 'e 'ikai toe laka hake 'i he \$20,000 'a ia kuo pau 'e totongi 'oka 'ikai ke fai ha talangofua ki he tu'utu'uni ko ia.

29 Ngaahi tautea

- (1) Ka 'i ai ha taha te ne maumau'i fakalotokovi ha totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni 'oku ne fakahoko ha hia pea 'oku ala mo'ua pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$20,000 pe ngāue popula 'i ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3 pe fakatou'osi.
- (2) Kapau kuo halaia ha faka'iloa ki ha ngāue maumau lao fo'ou 'i loto 'i he ta'u 'e 5 mei he'ene halaia ki ha maumau lao kimu'a kuo pau ke liunga ua 'a e tautea 'i he kupusi'i (1).
- (3) 'I ha hopo 'e ngofua ki he Fakamaau'anga ke ne ngāue'aki 'a e ngaahi founga mo e ngaahi totongi huhu'i 'oku lau ki ai 'i he kupu 27 mo e 28 ka kuo pau 'e

'ikai ke 'osi fai ha tu'utu'uni fekau'aki mo e ngaahi totongi huhu'i ko ia 'i ha hopo sivile.

30 Ngaahi Fua, ngaahi totongi huhu'i mo e ngaahi tautea ki hono pausi'i 'o e malu'i mo hono pule'i fakatekinikale 'o e ngaahi totonu

- (1) Kuo pau 'e lau 'oku ta'efakalao 'a e ngaahi ngāue ko 'eni'pea, 'i hono ngāue'aki 'o e kupu 27 ki he 29, kuo pau ke lau 'eni ko hano maumau'i 'o e ngaahi totonu 'oku malu'i 'i he Lao ni —
 - (a) ko e ngaahi pe hu mai ke fakatau pe ke no atu ha me'angāue pe ha me'akuo ngaahi tafataha pe pe kuo filio'i ke ne fakafe'atungia'i ha me'angāue pe ha ngaahi founa 'oku taumu'a ke ne ta'ofi pe fakangatangata 'a hono toe fa'u ha tatau 'o ha ngāue, ha fonokalami pe ha fakamafola, pe ke ne maumau'i 'a e tu'unga lelei 'o e ngaahi tatau kuo ngaahi;
 - (b) ko e ngaahi pe ko e hu mai ke fakatau pe ke no atu ha me'angāue pe ha ngaahi founa 'a ia kuo fakataumu'a ke ne puke pe ke ne tokoni'i ke puke ha polokalama fakakomipiuta (encrypted), 'a ia 'oku fakamafola pe 'oku fakafetu'utaki kehe ki he kakai, kau ai 'a e satelaite, 'e ha ni'ihi 'oku 'ikai ke 'i ai ha'anau totonu ke nau ma'u 'a e polokalama ko ia;
 - (c) ko e to'o pe liliu ha ngaahi totonu fakamatala pule'i 'o e ngaahi totonu faka'elekitulonika ta'e fakamafai'i;
 - (d) ko e tufaki, hu mai ke tufaki, fakamafola, fakafetu'utaki ki he kakai pe ko e faka'ata ki he kakai, ta'e fakamafai'i, 'o ha ngaahi ngāue, ngaahi faiva, ngaahi fonokalami pe ngaahi fakamafola, 'i he 'ilo pau pe 'oku 'i ai ha 'uhinga ke 'ilo pau kuo 'osi to'o pe liliu ta'e fakamafai'i 'a e fakamatala pule'i 'o e ngaahi totonu.
- (2) 'I hono ngāue'aki 'a e kupu 27 ki he 29, ko ha me'angāue ta'efakalao mo ha ngaahi founa 'a ia 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) mo ha tatau 'a ia kuo to'o mei ai 'a e fakamatala pule'i totonu, pe 'a ia kuo liliu ai ha fakamatala pehe, kuo pau ke lau ko e ngaahi tatau ia 'o e ngāue kuo 'osi maumau'i, pea kuo pau ke lau ha ngāue ta'efakalao 'a ia 'oku lau ki ai 'i he kupusi'i (1) ko hano maumau'i 'o e totonu 'o e hiki tatau pe ngaahi tatau 'a ia 'oku kau ki ai 'a e ngaahi totongi maumau sivile mo e ngaahi tautea hia 'i he kupu 27 ki he 29.

KONGA IV - NGAahi ME'AKEHEKEHE

31 Lahi hono ngāue'aki malu'i 'o e ngāue fa'u tohi mo e 'aati fakamatamatalelei

- (1) Kuo pau ke ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ni 'o e fekau'aki mo e malu'i 'o e ngaahi ngāue fakafa'u tohi mo 'ati fakamatamata ki he —

- (a) ngaahi ngāue 'a e kau fa'u tohi 'a ia ko ha kakai, pe 'oku nau nofoma'u 'i Tonga;
 - (b) ngaahi ngāue na'e fuofua pulusi 'i Tonga mo ha ngaahi ngāue na'e fuofua pulusi 'i ha pule'anga kehe pea toe pulusi 'i Tonga 'i loto 'i he ta'u 'e tolungofulu, 'o tatau ai pe pe ko e ha 'a e tangata'i fonua mo e fonua nofo'anga 'o e kakai na'a nau fa'u;
 - (c) ngaahi ngāue 'ata-ongo, 'a ia 'oku tu'u 'a e 'ulu'i 'ofisi 'o e taha na'e fa'u ia' pe 'oku nofoma'u, 'i Tonga; pea
 - (d) ngaahi ngāue 'akiteki kuo fokotu'u 'i Tonga mo ha ngaahi ngāue 'ati fakamatamatalelei kehe kuo fakatahataha'i 'i ha fale pe ha langa 'oku tu'u 'i Tonga.
- (2) Kuo pau ke toe ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki ha ngaahi ngāue 'oku malava ke malu'i 'i Tonga koe'uhi ko e pea fakatatau ki ha konivesio fakavaha'apule'anga pe ha felotoi fakavaha'apule'anga kehe 'a ia 'oku kau ki ai 'a Tonga.

32 Lahi hono ngāue'aki mo malu'i 'o e kau faiva, ngaahi fonokalafi mo e ngaahi fakamafola

- (1) Kuo pau ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki he malu'i 'o e kau faiva 'e ngāue'aki ia ki he —
- (a) kau faiva 'a ia ko ha kau Tonga;
 - (b) kau faiva 'ikai ko ha kau Tonga ka ko 'enau ngaahi faiva —
 - (i) 'oku fai 'i Tonga;
 - (ii) 'oku fakatahataha'i 'i ha ngaahi fonokalami 'oku malu'i 'i he Lao ni; pe
 - (iii) kuo te'eki ai ke hiki 'i ha fonokalami ka 'oku kau 'i ha ngaahi fakamafola 'a ia 'oku taau ke malu'i 'i he Lao ni.
- (2) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki hono malu'i 'o ha ngaahi fonokalami kuo pau ke ngāue'aki ia ki he —
- (a) ngaahi fonokalami ko hono kau fa'u ko e kakai Tonga;
 - (b) ngaahi fonokalami na'e fuofua hiki 'i Tonga; pe
 - (c) ngaahi fonokalami na'e fuofua pulusi 'i Tonga.
- (3) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki hono malu'i 'o ha ngaahi fakamafola kuo pau ke ngāue'aki ia ki he —
- (a) ngaahi fakamafola 'a ha ngaahi kautaha fakamafola 'a ia 'oku tu'u honau ngaahi 'ulu'i 'ofisi 'i Tonga; pe
 - (b) ngaahi fakamafola 'oku fakahoko mei ha ngaahi talanisimita 'oku tu'u 'i Tonga.

- (4) Kuo pau foki ke ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki he kau faiva kau fa'u fonokalami moe ngaahi kautaha fakamafola 'oku totonu ke malu'i koe'uhi ko e pea fakatatau ki ha konivesio fakavaha'apule'anga pe ha felotoi fakavaha'apule'anga kehe 'a ia 'oku kau ki ai 'a Tonga.

33 Ngāue'aki 'o e ngaahi talite fakavaha'apule'anga

Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o ha talite fakavaha'apule'anga fekau'aki mo e hiki tatau mo ha ngaahi totonu felave'i mo ia 'a ia 'oku kau ki ai 'a Tonga kuo pau ke ngāue'aki ia 'o fakatatau ki he Lao ni.

34 Ngaahi tu'utu'uni

'E ngofua ki he Minisita 'oku ne tokanga'i 'a e Totonu Hiki Tatau, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti' ke ne fa'u ha Ngaahi Tu'utu'uni ki hono fakahoko 'a e ngaahi taumu'a mo e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni.

35 Fakapekia mo e ngāue'aki

- (1) 'Oku fakapekia 'a e Lao ki he Totonu ki he Hiki Tatau (Vahe 121).
- (2) Kuo pau ke ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni ki he ngaahi ngāue, ngaahi faiva, ngaahi fonokalami mo e ngaahi fakamafola na'e hoko kimu'a 'i he 'aho na'e kamata ngāue'aki ai 'a e Lao ni, 'okapau kuo 'osi 'a e taimi 'o e malu'i fakatatau ki ha lao kimu'a pe ki ha lao 'o e fonua na'e tupu mei ai 'a e ngaahi ngāue, ngaahi faiva, fonokalami pe fakamafola 'a ia 'oku totonu ke malu'i 'i ha konivesio fakavaha'apule'anga pe ha aleapau fakavaha'apule'anga kehe 'oku kau ki ai 'a Tonga.
- (3) 'E 'ikai uesia 'e he Lao ni 'a e ngaahi aleapau 'o e ngaahi ngāue, faiva, fonokalami mo e ngaahi fakamafola ne 'osi fakahoko kimu'a 'i hono ngāue'aki 'o e Lao ni.

FAKAMATALA FAKALAHĪ

¹ Lao fika 12 'o e 2002

² K.F 32/2008